

საქართველოს ასურელების სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები

„ასურელი“ ქართული და სომხური ტრადიციის მიხედვით ნიშნავს „სირიელს“ ანუ ქრისტიან არამეელს (წერეთელი 1976ა: 155). ასურელების თვითსახელწოდებაა „ათურაი“, „სურაი“, „ქალდაი“. ასურელები არიან სემიტური მოდგმის ხალხი, ითვლებიან არამეელების შთამომავლებად და ძირითადად ცხოვრობენ სირიაში, თურქეთში და ირანში (სე 1997: 240).

ასირელების, იგივე – ასურელების რაოდენობა საქართველოში 2002 წლის მონაცემებით შეადგენს 3 299 კაცს, რაც თითქმის ნახევარია 1989 წლის მანგენებლისა (6 206 კაცი 1989 წელს). სახეზეა მოსახლეობის კლების დინამიკა რაც შეადგენს 53,2%-ს. ასურელთა წილი საქართველოს მთელს მოსახლეობაში კი ისევე როგორც 1989 წელს 2002 წელსაც 1,1%-ია (საქართველოს... 2002: 110).

საქართველოში ასურელთა გამოჩენის შესახებ ინფორმაცია ქართლის ცხოვრებაშია დაცული. ლეონტი მროველი ქართლის მოსახლეობაში ასურელებსაც ასახელებს (ქც. 1955: 16). „ამის შემდეგ მათი კვალი აღარ შეინიშნება, თუ არ ჩავთვლით „სირიელ (იგივე „ასურელ“) მამათა“ სხვადასხვა რეგიონში დამკვიდრებას (მღებრიშვილი 1999: 153). „ასურელმა მამებმა“ დიდი კულტურული როლი ითამაშეს საქართველოს ისტორიაში და მათ სახელს უკავშირდება საქართველოში სამონასტრო ცხოვრების დამკვიდრება (კეკელიძე 1956: 19).

არსებობს ვარაუდი, რომ XVIII საუკუნეში ერეკლე II-ის მეფობის პერიოდში ასურელები პირველად ჩამოსახლდნენ საქართველოში. ამ ვარაუდის საფუძველს იძლევა ასურელი კათალიკოსის მარშიმუნის და ეპისკოპოს ესაიას წერილები ერეკლე მეორისადმი

(*წერეთელი 1976ა*: 155). თუმცა ქართული წყაროებითა და საარქივო მასალებით ეს ვარაუდი არ დასტურდება.

XIX საუკუნის I ნახევრიდან დაიწყო ასურელების მიგრაცია მშობლიური ადგილებიდან. დღეს ემიგრირებული ასურელები მთელ მსოფლიოში არიან გაფანტულნი. მათი ერთი ნაწილი საქართველოშიც დამკვიდრდა. 1827 წელს თურქეთიდან, ურმიის რაიონის ორი სოფლიდან (ორმედლაჯი და თაქურდებანი) ლტოლვილი ასურელები ჯერ ერევნის გუბერნიაში, ხოლო შემდეგ თბილისში დასახლებულან (*მღებრიშვილი 1999*: 153).

ასურელების ყველაზე მრავალრიცხოვანი დასახლებაა სოფელ ქანდაში, სადაც 1867 წლიდან სახლდებიან ასირიელები, როცა ეს სოფელი მუხრან-ბატონის საკუთრება იყო და ისინი 1900 წლამდე ხიზნებად ითვლებოდნენ, ხოლო 1900 წელს მდიდარმა ასირიელმა – უსტა ალავერდიმ შეიძინა ეს სოფელი და 1917 წლამდე ყველა გადასახადს ის იხდიდა (*სონღულაშვილი 2001*: 43).

ასურელთა ჩამოსახლების ფაქტს საქართველოში ამის შემდეგაც, საბჭოთა პერიოდშიც კქონდა ადგილი. 1922 წლის ზაფხულში ბათუმის და ახალქალაქის მაზრებში თურქეთის ტერიტორიიდან შემოვიდნენ სომეხი და ასირიელი ლტოლვილები (*სონღულაშვილი 2001*: 43).

დღეს საქართველოში ასურელები ცხოვრობენ სოფელ ქანდაში (მცხეთის რაიონი), ვასილევკაში (გარდაბნის რაიონი), ასევე ცხოვრობენ ქალაქებში – თბილისში, ქუთაისში, სამტრედიასა და ზესტაფონში) (*სე 1997*: 240).

სოფლად მცხოვრები ასირიელების (მაგალითად, სოფელ ქანდაში) ძირითადი საქმიანობა სოფლის მეურნეობა, მიწათმოქმედება, მესაქონლეობა იყო, ხოლო თბილისში ისინი ძირითადად კუსტარული წარმოებით იყვნენ დაკავებულნი, როგორცაა კალათების დამზადება, ზოგიც ავეჯით ვაჭრობდა, 13-25 წლის ახალგაზრდები ფეხსაცმელების მწმენდავები იყვნენ, ქალები წინდებს ქსოვდნენ, ძაფს ართავდნენ და ა. შ. (*სონღულაშვილი 2001*: 44).

სოფლის მეურნეობის გარდა სოფლად მცხოვრები აისორები კარგად ფლობდნენ სახლის მშენებლობის საქმეს. ასურელებში იყვნენ კალატოზები, მღესაეები, დურგლები. მათ შეეძლოთ სახლის კედლების მხატვრულად გაფორმება, რაშიც ხშირად „ვეფხისტყაოსანის“ ცნობილ ილუსტრაციებს იყენებდნენ (*მღებრი შვილი 1999*: 154).

საქართველოში მცხოვრებ ასურელებში გაერცვლებულია ახალი არამეული ენა, რომელზეც XIX საუკუნის 40-იანი წლებიდან იქმნებოდა სხვადასხვა ლიტერატურა. აქ გვხვდება ამ ენის აღმოსავლური დიალექტების მთელი ჯგუფი (ურმიული, სალამასური, ჯილუ, ვანური, ბოტანი) (*წერეთელი 1976ა*: 155).

აღსანიშნავია, რომ ვანის დიალექტი, რომელზეც მეტყველებენ ასურელების ნაწილი, რომელთა წინაპრები თურქეთის ტერიტორიაზე მდებარე ვანის ვილაიეთიდან ჩამოსახლდნენ, ბოლო დრომდე არ იყო ცნობილი (*სონდულაშვილი 2001*: 43).

საქართველოში მცხოვრები არამეელების (ასურელების) დიდი ნაწილისათვის სირიული დამწერლობა ცნობილი არ არის და მშობლიურ ტექსტებს (წერილებს, ლექსებს, ზღაპრებს) როგორც წესი ქართული ასოებით გადმოსცემენ, ანუ ქართულ ანბანს იყენებენ საკუთარ ენაზე წერისას (*წერეთელი 1976ა*: 155).

ასურელებს აქვთ საკუთარი ტრადიციები, გადმოცემები (ზღაპრები, არაკები, ანდაზები). მათ გააჩნიათ საკუთარი პროზაული და პოეტური ნაწარმოებები. საქართველოში ცხოვრობდნენ ასირიელი პოეტები, რომლებიც მშობლიურ ენაზე წერდნენ. მათ შორის არიან ფრიდონ ათურაია, დავით ილიანი და სხვ. თბილისში გამოდიოდა ასურული ჟურნალი და გაზეთი, რომელშიც, სხვათაგან ერთად, იბეჭდებოდა ქართული ლიტერატურის თარგმანებიც. ამ მხრივ აღსანიშნავია სირიულენოვანი ორკვირეული ჟურნალი „მადინხა“ (აღმოსავლეთი), რომელიც 1913-1914 წლებში იბეჭდებოდა და გაზეთი “ქორხვა დმადინხა” (აღმოსავლეთის

ვარსკვლავი) რომელიც 1926-1938 წლებში გამოდიოდა თბილისში. ამ უკანასკნელში ქართულთან ერთად გამოყენებული იყო ლათინური ანბანის საფუძველზე საბჭოთა კავშირში შექმნილი დამწერლობა, რომელმაც ვერ ჰპოვა ფართო გავრცელება ასურელებში (*წერეთელი 1976*: 155).

ასირიელების ყოფითი ურთიერთობებში მძლავრობდა პატრიარქალური გადმონაშთები. ასირიელები იყოფოდნენ გვარებად და შესაბამისად ყოველ გვარს თავისი ხელმძღვანელი (*მალიქი*) ჰყავდა, რომელიც, თავის მხრივ, ითვლებოდა ტომის ყველა წევრის ხელისუფლად. ერთ-ერთი ასეთი *მალიქი* იმყოფებოდა თბილისში, მაგრამ მისი ავტორიტეტი შედარებით უმნიშვნელო იყო. ამ ფაქტის მიზეზად ა. სონდულაშვილს მოჰყავს ის გარემოება, რომ თბილისელი ასირიელები ხელისუფლების დახმარების იმედზე უფრო იყვნენ, რაც, თავის მხრივ, *მალიქის* ავტორიტეტს და გავლენას აკნინებდა (*სონდულაშვილი 2001*: 45).

ამ შემთხვევაში სახეზეა პროცესი, სადაც ჩანს ეთნიკური იდენტობის ფაქტორის და სამოქალაქო იდენტობის ფაქტორის გადაკვეთის მომენტი, რომლის შედეგად სამოქალაქო იდენტობა (ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ინსტიტუტების მეშვეობით) ძლიერდება ეთნიკურის დასუსტების თანადროულად, რასაც ურბანულ დასახლებებში უფრო აქვს ადგილი, ვიდრე სოფლად, რადგან ქალაქში, როგორც წესი, სოფელთან შედარებით უფრო ინტენსიურია ეთნიკური ურთიერთობები.

ასირიელები მონაწილეობდნენ მეზობელ ქართველთა ხალხურ და რელიგიურ დღესასწაულებში; ადგილი ჰქონდა შერეულ ქორწინებებს ქართველებსა და აისორებს შორის, ასრულებდნენ ქრისტიანული რელიგიის მიხედვით დაწესებულ დღესასწაულებს და რიტუალებს (*მღებრიშვილი 1999*: 154).

ასურული დღესასწაულები ძირითადად ქრისტიანული დღესასწაულებია, როგორცაა აღდგომა,

შობა, მარიამობა, არის მარეზი, ბანზაიას – წმინდა ზაიას დღესასწაული, მარორას დღესასწაული. სოფელ ქანდაში არის წმინდა მარეზის ეკლესია და წელიწადში ორჯერ იანვარში და ივლისში აღინიშნება ამ წმინდანის დღესასწაული. გარდაბანში არის პატარა ეკლესია წმინდა აბრაამის სახელობის, სადაც აღდგომიდან ასი დღის შემდეგ აღინიშნება მარორას დღესასწაული. ეროვნული დღესასწაულებიდან ასურელები 7 აგვისტოს აღნიშნავენ ასურელი წამებულის დღეს, ხოლო პირველ აპრილს აღნიშნავენ ასურელთა ახალ წელს, რომელიც სათვისტომომ აღადგინა 20 წლის წინ. წელს ასურელებმა აღნიშნეს 6762 წელი (*ადამოვი 2012*).

1992 წელს საქართველოში დაფუძნდა საქართველოს ასურელთა საერთაშორისო კონგრესი, რომელიც ასურულ თემს წარმოადგენს.

ქვეყანაში ფუნქციონირებენ ასურელთა კულტურული ორგანიზაციები, ასურული ცეკვის ანსამბლები („ნინევია“, „დაიანა“), რუსულ და ქართულ ენაზე გამოდის ასურელთა გაზეთი „ავი-უთა“. 1995 წელს თბილისში დაარსდა ასურულ-ქალდეური კათოლიკური მისია, რომლის მიზანი ასურელებში სულიერი, ჰუმანიტარული და საგანმანათლებლო სფეროების განვითარებაა (*ეთნოსები 2008*: 181).

საქართველოში ასურელები ისევე, როგორც სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები, ტრადიციულად მშვიდობიანად თანაცხოვრობდნენ სხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან, მაგრამ სამოქალაქო ინტეგრაციის საკითხი, რაც გულისხმობს ეთნიკურ ჯგუფებში ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნებას და ამავე დროს სამოქალაქო იდენტობის ჩამოყალიბებას, – განსაკუთრებით აქტუალურია თანამედროვე საქართველოსათვის. „მიუხედავად საზოგადოების მასობრივი პოლიტიზაციისა, ეროვნული იდენტობის პოლიტიკურ განზომილებას – სამოქალაქო ცნობიერებას – ძალიან მოკრძალებული ადგილი უკავია ჩვენს რეალობაში“ (*აბაშიძე 2010*: 55).

ეთნიკური იდენტობის განსაზღვრისას

ასურელებთან გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ერთ-ერთი მშობლის, განსაკუთრებით მამის ან წინაპრების წარმომავლობას. საქართველოში მცხოვრებ ასურელებში ხშირია შერეული ოჯახები. შესაბამისად, ეს მიდგომა ხელს უწყობს თემის არსებობას. დასაშვებია ისეთი გამონაკლისები, როდესაც შერეული ოჯახის წარმომადგენელს, რომელსაც დედა ან ბებია ყავს ქართველი, ან სხვა რომელიმე ეროვნების და პიროვნება მაინც თავს თვლის ასურელად, მის ამგვარ ინდივიდუალურ მიდგომას მაინც იზიარებს ჯგუფი. ენას, რელიგიას ან კულტურას არ აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა, რადგან არსებობენ ადამიანები, რომლებიც არ ფლობენ ენას, მაგრამ თავს მიიჩნევენ ასურელებად (*ადამოვი 2012*).

სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესის მიზანია ქვეყანაში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებში სამოქალაქო იდენტობის ჩამოყალიბება. ინდივიდი არ უნდა იყოს მხოლოდ მექანიკურად მიკუთვნებული კონკრეტული პოლიტიკური ერთობისადმი, არამედ მას უნდა გააჩნდეს ორგანული კავშირის გრძნობა დანარჩენი თანამოქალაქეებისადმი, ტერიტორიისადმი, სახელმწიფო ინსტიტუტებისადმი და ატრიბუტებისადმი (*სართანია 2005: 7*).

„საქართველოში ასირიელების საუკუნოვანი თანაცხოვრობის შედეგად ბოლო წლებში მოხდა ინტეგრაცია ქართველებთან, რაც გამოიხატა მათ მიერ სალაპარაკო ქართული ენის დამკვიდრებაში და ასირიელების გვარსახელების ქართულ ყაიდაზე გაფორმებაში „ძე“ და „შვილის“ წარმოებით. დიდი როლი ითამაშა იმანაც, რომ ეს მოხდა დასავლეთ საქართველოს შედარებით უფრო ეროვნულ გარემოში, და, რაც მთავარია, იმანაც, რომ ასირიელები ქრისტიანები არიან (მართლმადიდებლები და კათოლიკეები), მაგრამ ეროვნული თვითშეგნებით მაინც ასირიელებად დარჩნენ“ (*აბესაძე 1999: 75*).

საქართველოს ასურელების სამოქალაქო ინტეგრაციასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია, რომ

ენობრივი ინტეგრაციის კუთხით – 80% ინტეგრირებულია საზოგადოებაში, რადგან ფლობენ ქართულ ენას. ამ მხრივ პრობლემა არსებობს გარდაბნის რაიონში, სადაც მცხოვრები ასურელები სწავლობდნენ რუსულ სკოლაში. თბილისშიც არის ეს პრობლემა თუმცა ნაკლებად. ასურელთა იმ ნაწილმა, რომელიც არ იყო საქართველოს საზოგადოებაში ინტეგრირებული დატოვა ქვეყანა (*ადამოვი 2012*).

ქართულ საზოგადოებაში ასურელების ინტეგრაციის ხარისხი დამოკიდებულია მათი განსახლების ადგილზე და გარემოზე. ზესტაფონში ცხოვრობენ ასურელები, რომელთაც ქართული დაბოლოების გვარები აქვთ: *იონანიძე, იჭვაიძე, იგაეაიძე, აზვანიშვილი*, მაგრამ არის გამონაკლისი გვარიც – *ბიტკაში*, რომელიც სხვაგან ქართველად არის მოხსენიებული. აღსანიშნავია, რომ ქართული დაბოლოების ასურელთა გვარები ძირითადად დასავლეთ საქართველოში, ზესტაფონსა და სამტრედიის რაიონში არის დაფიქსირებული, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ დასავლეთ საქართველოში ასურელთა ინტეგრაციის ხარისხი შედარებით მაღალია ვიდრე აღმოსავლეთ საქართველოში (*აბესაძე 1999*: 73).

სახელმწიფო ენასთან დაკავშირებული უმნიშვნელო სირთულეების გამო ამ ჯგუფის წევრებს, არ აქვთ სპეციფიური სოციალ-ეკონომიკური პრობლემები და ცხოვრობენ იმავე პირობებში, როგორც საქართველოს სხვა მოქალაქეები. დღევანდელი ასურელების ძირითადი პრობლემა არის ეროვნული თვითმყოფადობის შენახუნება. ხშირია, შერეული ოჯახები, მიმდინარეობს ასიმილაციის პროცესი, შესაბამისად, პრობლემას წარმოადგენს ენის და კულტურის შენარჩუნება (*ადამოვი 2012*).

სოფელ ქანდაში მოსახლეობის უმეტესობას ასურელები შეადგენენ, მაგრამ მშობლიური ენის შენარჩუნების საკითხი ძალზედ აქტუალურია. აქაური ასურელების ნაწილმა იცის ასურული ენა, მაგრამ მისი

ცოდნის ხარისხი არადამაკმაყოფილებელია (*ათანუზოვი 2013*).

აღნიშნულის შედეგად იქმნება საფრთხე, რომ ასურელები მშობლიურ ენას თანდათანობით დაივიწყებენ.

ტერმინი „ქართველი-ასურელი“ რესპოდენტის განცხადებით არ არის მისაღები, ვინაიდან სიტყვა „ქართველი“ არ აღიქმება მათთვის, როგორც სამოქალაქო ტერმინი და მის ნაცვლად „საქართველოს ასურელები“ გამოიყენება (*ადამოვი 2012*).

რაც შეეხება დამოკიდებულებას ქართული სახელმწიფოს მიმართ, – ქვეყანაში მცხოვრები ასურელები საქართველოს მიიხნევენ საკუთარ სამშობლოდ. მათთვის მისაღებია სახელმწიფო სიმბოლიკაც. საზღვარგარეთ წასვლის შემთხვევაში მაინც ხშირად ჩამოდიან აქ და უცხო ქვეყნებში ითვლებიან როგორც ქართველი-ასურელები. ისინი გარკვეული ნიშნებით განსხვავდებიან სხვა ასურელებისაგან თუმცა ეს ნიშნები მეორე-მესამე თაობაში უკვე იკარგება.

საქართველოში მცხოვრები ასურელები ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნების აუცილებელ პირობად თვლიან სახელმწიფოს და საერთაშორისო ორგანიზაციების აქტიურობას. მათი აზრით სოფელ ქანდაში, სადაც მოსახლეობის 80% ასურელია აუცილებელია სკოლაში მაინც ისწავლებოდეს ასურული ენა, რაც სახელმწიფოს ნებაზეა დამოკიდებული (*ადამოვი 2012*).

2005 წლის 13 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტმა მოახდინა „ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ“ ჩარჩო კონვენციის რატიფიცირება. საქართველომ აიღო ვალდებულება დაიცვას ეთნიკური უმცირესობების უფლებები ან იმ ადამიანების უფლებები, ვინც თავს მიაკუთვნებს რომელიმე ეთნიკურ უმცირესობას,

კონცეფციის ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს „ეროვნული უმცირესობების, კულტურის, ისტორიის, ენისა და რელიგიის შესახებ საზოგადოების ცოდნის

გაღრმავება და ქვეყნის კულტურულ ღირებულებებზე მათი წარმოსენა“, მაგრამ ამ მიზნით გაიმართა რიგი ღონისძიებები მხოლოდ ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში (რეინტეგრაციის... 2010: 43).

ეთნიკური უმცირესობების დისკრიმინაციისაგან დასაცავად, აუცილებელია უმცირესობების ინფორმირებულობა მათ უფლებებსა და თავისუფლებათა შესახებ, რისთვისაც გამოიცა შესაბამისი კრებულები სახელწოდებით „ეროვნული უმცირესობების უფლებათა მარეგლამენტირებელი ნორმები საქართველოს სამართალში და საქართველოს ეროვნულ კანონმდებლობაში“ და „საქართველოს კანონმდებლობა ეროვნულ უმცირესობათა შესახებ – ქართულ, აზერბაიჯანულ, სომხურ და რუსულ ენებზე“ (რეინტეგრაციის... 2010: 7).

საქართველოში მყოფი ასურელთა თემი სრულად მაინც არ არის ინტეგრირებული სამოქალაქო საზოგადოებაში. რადგან ინტეგრაციაში არ შეიძლება მოიაზრებოდეს მხოლოდ სოციალ-ეკონომიკური ან ენობრივი ინტეგრაცია, საჭიროა სამართლებრივი ინტეგრაცია (ადამოვი 2012). ეს ფაქტორი დაეხმარება საქართველოს ასურელებს შეინარჩუნონ საკუთარი იდენტობა, როგორც ერთ-ერთი უძველესი ცივილიზაციის წარმომადგენლებმა

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ათანეზოვი 2013 – ათანეზოვი გრ., სოფ. ქანდას მცხოვრები, 81 წლის, ინტერვიუ ჩაწერილია 2013 წლის მაისში.
- აბაშიძე 2010 – აბაშიძე თ. ერი-სახელმწიფოს მშენებლობის საკითხი პოსტსაბჭოთა საქართველოში (1990-2003 წ.წ.), უმცირესობების საკითხი საქართველოში. სსიპ. პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, თბ., 2010
- ადამოვი 2012 – ადამოვი დ. საქართველოს ასირიელთა ეროვნული კონგრესის ხელმძღვანელი.

ინტერვიუ ჩაწერილია 2012 წლის აგვისტოში.

მღებრიშვილი 1999 – **მღებრიშვილი ლ.** ეთნოისტორიული და ეთნოსოციოლოგიური პროცესები შიდა ქართლში, „კლიო“ №6. 1999, გვ. 153-154

რეინტეგრაციის... 2010 – რეინტეგრაციის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი სახელმწიფო უწყებათაშორისი კომისია. შემწვანარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციის და სამოქმედო გეგმის შესრულების 2010 წლის ანგარიში.

ჰტტპ://www.smr.gov.ge/docs/dok51.pdf

სართანია 2005 – **სართანია დ.** სამოქალაქო თვითშეგნების ფორმირების საადმინისტრაციო-საგანმანათლებლო ამოცანები. ს.-ს. ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი. ისტორიის კვლევისა და სწავლების მეთოდოლოგია ლაბორატორია. თბ., 2005.

საქართველოს... 2002 – საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის შედეგები. ტ. I, საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი [ონლაინ ვიზი] თბ., 2003.

ჰტტპ://www.geostat.ge/cms/site-imaგეს/-ფილეს/გეორგიან/ცენსუს/2002/I%20ტომი%20-%20საქართველოს%20მოსახლეობის%202002%20წლის%20პირველი%20ეროვნული%20საყოველთაო%20აღწერის%20შედეგები.პდფ

სე 1997 – საქართველო, ენციკლოპედია. ტ. 1, თბ. 1997. გვ. 240

სონდულაშვილი 2001 – **სონდულაშვილი ა.** აისორები საქართველოში 1921-1941 წლებში, “ანალები”. 2001, №2.

წერეთელი 1976ა – წერეთელი კ. არამეული ენა
საქართველოში, მნათობი, 1976, №6, გვ. 150-
157.